

voorjaar 2016

BLAD GROEN

CONTACTBLAD VAN IVN BERNHEZE

Muurhagedissen
Ontwikkelingen Maashorst
Judaspenning

BELEEF DE NATUUR!

IVN

Het IVN is een vereniging die bijdraagt aan een duurzame samenleving door mensen te betrekken bij natuur, milieu, landschap en leefomgeving.

Verspreid over Nederland heeft het IVN 174 plaatselijke afdelingen. Meer dan 20.000 leden zetten zich actief in voor de natuur en het milieu door middel van allerlei voorlichtende en educatieve activiteiten voor jong en oud, zoals excursies, cursussen, tentoonstellingen en lezingen.

Foto voorblad; krokus met zweefvlieg (Eric Kaelen)

Foto deze pagina; muurhagedis (Thijs Caspers)

BLAD GROEN

Foutje bedankt!

Tja, zo zie je maar weer. We kijken met vier man ons blaadje na op foutjes en dan slipt er toch nog één er door! Bij het groene kader, op blz. 4 met ons nieuwe e-mail adres, stond "reactie.bladgroen" i.p.v. "redactie.bladgroen@gmail.com". Gelukkig stond op de achterkant van het blad wel het goede e-mail adres.

Wat hebben we weer een bijzondere winter achter de rug! Tot in januari hadden we onvoorstelbaar zacht weer. Ik vond zelfs eind december nog de rupsen van het groot koolwitje op mijn in bloei staande broccoli. Van anderen hoorde ik zelfs dat ze deze rups tot eind november hadden gezien. Rozen stonden in december in bloei en zelf mijn groene asperge was begin januari, per vergissing, op eetbare grootte uitgegroeid. Mugjes zag je ook volop rond dansen en zelfs vlinders waren nog heel lang actief. Tja, en toen toch nog plotseling een zeer korte 'winterperiode'. Eerst nog alleen in het noorden van het land (tot -6 graden) met temperaturen verschillen tot 12 graden t.o.v. 'onze' omgeving (+6 graden). Maar eind januari bereikte deze koudegolf ook het zuiden. Gelukkig kon onze verhuizing naar het nieuwe onderkomen bij Sint Servaes nog bij betere temperaturen plaats vinden. Hierover straks meer in dit blad.

Ook verder is er bij ons in de omgeving weer veel gebeurd. Zo is bewijs gevonden dat de beroemde (of meer beruchte?) slachting van twee Germaanse stammen (inclusief vrouwen en kinderen) door de Romeinse veldheer Julius Caesar tussen Kessel en Lith heeft plaats gevonden. Caesar was hier zo trots op dat hij 10 bladzijden hier over schreef in zijn boek "De Gallische Oorlog". Een unieke kans om hier in de omgeving, bijvoorbeeld naast het Natuurcentrum de Maashorst, een museum in te richten, zou je denken. Dat zou naadloos aansluiten bij de plannen van De Maashorst om de rijke geschiedenis van onze omgeving in de spotlight te zetten. Zeker in combinatie met de vondsten in De Maashorst en het vorstengraf in Oss. En nog er is nog meer goed nieuws uit De Maashorst! Dit voorjaar komen de eerste wisentten. Machtig mooie dieren om te zien! Meer hierover in dit blad.

Wij wensen jullie dan ook weer veel leesplezier!

Eric Kaelen namens de redactie.

4	Van de voorzitter
5	Verhuizing naar CC Servaes in Dinther
6	Hé, hagedissen op de muur?
9	Klotbeek en provinciaal beleid
9	Ontwikkelingen in de Maashorst
12	Planten met een verhaal: Judaspenning
14	Gallen excursie insectenwerkgroep
15	IVN uitje in Bernheze

COLOFON

REDACTIE:

Eric Kaelen (eindredactie)
Léon Weeterings, John Davies, Theo Brien

DRUKKER:

Editoo B.V. te Arnhem

KOPIJ:

redactie.bladgroen@gmail.com
Uiterste inzenddatum najaar 2016: 31-08-2016

De redactie behoudt zich het recht voor om ingezonden artikelen al dan niet te plaatsen, in te korten of aan te passen.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt worden door middel van fotokopieën, elektronisch, mechanisch, opnamen of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Van de voorzitter

Voor mij staat mijn voorwoord in deze uitgave van Bladgroen vooral in het teken van onze gewenste bestuurswisseling.

De afgelopen twee jaar was het moeilijk voor de vereniging om nieuwe bestuursleden te vinden, terwijl we dringend behoefte hebben om aflopende bestuursperioden van 2 x 3 jaar opnieuw in te vullen in het bestuur. Natuurlijk willen zittende bestuursleden nog wel even als interim bestuurder doorgaan om in de ontstane leemte te voorzien, maar ons streven is nieuw bloed in te vullen na een periode van zes jaar.

Namens het bestuur wil ik thans heel graag melden dat Joost Willems mij eind vorig jaar gemeld heeft meer tijd beschikbaar te krijgen en zich daarbij graag voor IVN wil gaan inzetten en in het bijzonder in de bestuursfunctie als voorzitter van IVN Bernheze. Joost heeft veel bestuurlijke ervaring in het bedrijfsleven die hij ook graag binnen IVN wil inzetten. Het bestuur heeft hiervan kennis genomen in de bestuursvergadering van 20 januari jl. Het bestuur heeft dit goed ontvangen en draagt Joost voor als kandidaat voor het voorzitterschap van onze vereniging op de Algemene Ledenvergadering op 23 maart aanstaande. Joost is voor vele van ons een goede bekende uit zijn inzet bij de werkgroep Vrijwillig Educatief Natuur en Landschap onderhoud.

Twee nieuwe leden zoekt het bestuur nog. Vacatures zijn er voor secretaris en penningmeester.

IVN Bernheze heeft toekomst,

*Frans de Laat,
Interim voorzitter*

In memoriam

Cor Heesakkers

Zaterdagmorgen 14 november begonnen we met het afronden van het knotwerk bij de Kilsdonkse Molen. Iedereen had er zin in, het werk vlotte goed. Vervolgens genoten we samen van de aangeboden koffie.

Maar helaas ging het daar mis. Cor Heesakkers uit Schijndel, werd niet goed. Het bleek dat hij hartproblemen had. We starten meteen met reanimeren en belden ondertussen de ambulance. Zij zetten met al hun inzet ons werk voort. Vervolgens aan de monitor in het ziekenhuis. Helaas hadden al die inspanningen geen effect. Hij overleed die morgen in het ziekenhuis in het bijzijn van zijn naaste familieleden. Onze verslagenheid is groot. We moeten voortaan een enthousiaste vrijwilliger missen.

de VENEL-werkgroep van IVN Bernheze

Verhuizing naar CC Servaes in Dinther

Ruim een jaar geleden ontstonden er serieuze plannen om te verhuizen naar een goedkopere locatie. We verwachtten namelijk dat de huur en energiekosten op den duur toch een te hoge last worden. Al snel kwam als nieuwe locatie het Cultureel Centrum Servaes aan de Raadhuisstraat in Dinther in beeld. In de bestuursvergadering van 9 februari 2015 werd er uitgebreid bij stil gestaan, terwijl het ook in de ledenvergadering van 19 november 2015 aan de orde kwam.

Voordelen en nadelen

Naast de lagere kosten zijn de voordelen nog:

- Er hoeft geen gebouw meer beheerd te worden
- Er is een ruime parkeergelegenheid en het is beter bereikbaar
- Vlakbij ligt de ontmoetingstuin

Enkele nadelen zijn:

- Minder geschikte opslag daar (de zolder en de kelder)
- De ruimte moet steeds gereserveerd worden.

Het nadeel van de opslag hebben we deels kunnen oplossen door het materiaal dat we voorlopig niet nodig hebben op te slaan in de berging bij de Veldstraat, terwijl de materiaalwagen van de VENEL kan blijven staan in de huidige ruimte naast de Toneelgroep Kantlijn.

Opruimen

Omdat we de Groenling pas op 1 januari 2016 hadden opgezegd, hadden we ruim de tijd om te gaan verhuizen. Als eerste zijn we op 28 oktober met opruimen begonnen. Met enkele leden van de Florongroep hebben we het magazijn aangepakt. Hier stond o.a. veel oud tentoonstellingsmateriaal. Daar was jaren niet naar gekeken en is opgeruimd. Op 6 november zijn door Kim Habraken de boeken van haar vader, die we in bruikleen hadden, meegenomen. De witte boekenkast mocht blijven staan, die is later (op 11 december) door Jan Ruijs (IVN-lid) meegenomen. Vervolgens ben ik regelmatig met Frans de Laat bij de Groenling terug geweest. Ook Ien van Grunsven heeft enkele keren meegeholpen. We hebben er veel boeken weggedaan, omdat die sterk verouderd waren. Die zijn vervolgens bezorgd bij de

kringloopwinkel in Heesch. Enkele houten tafels en stoelen kregen een bestemming bij Buro Lima. De anderen gingen naar Frans de Laat. Ook de ijskast en de lezenaar kregen een nieuwe bestemming. Andere spullen, die voor ons niet interessant waren gingen naar de kringloopwinkel.

Verhuizen

Natuurlijk moest alles ook verhuisd worden naar het CC Servaes. Gelukkig konden we over een grote aanhanger beschikken. Daar gingen de boekenkasten, de tafels en stoelen op. De te behouden spullen zoals kasten, boeken en archief brachten we naar de zolder, terwijl de duurdere materialen, zoals microscopen, kijkers en enkele opgezette dieren naar de kelder daar gingen. Overigens is het oude archief in zeven archiefdozen naar de Heemkamer aan het Raadhuisplein 21a gebracht.

Tenslotte hebben we de ruimte schoon opgeleverd en de sleutels bij de gemeente ingeleverd. Alleen de sleutels van het hek en de berging moeten we natuurlijk houden. Op 18 december konden we de deur definitief sluiten. Onze raamdecoratie van de Groenling is nog te zien. Zo lijkt het nog bewoond. Die decoratie zal de gemeente wel een keer weghalen.

Overigens van de boeken, die we bewaard hebben, is een overzicht beschikbaar. Degene die dit kenbaar maakt kan het digitale bestand (op Excel) thuis gestuurd krijgen. Op verzoek kan een boek uitgeleend worden.

Tekst en foto: Peter Kriele, beheerder documentatie en archief

Hé, hagedissen op de muur?

Sinds een jaar of vijf verleent het **Coördinatiepunt Landschapsbeheer** van Brabants Landschap, met name in de persoon van **Marco Renes**, diensten bij de inrichting van een 'ontmoetingstuin' in Heeswijk-Dinther. De tuin, een initiatief van Cultureel Centrum Servaes, is een ontmoetingsplaats en thuisbasis voor allerlei verenigingen in het dorp en speelt een belangrijke rol in het sociale leven van Dinther. Nieuwe elementen zijn volkstuinen met vergeten groentes en op omliggende gronden in eigendom van de kerk(fabriek) zijn bloemrijke akkerranden, een wandelpad, poel en knotbomen aangelegd. In 2013 viel Marco's oog plots op wegschietende hagedissen op het restant van een vijftiende-eeuwse kerkhofmuur. Het bleek om de **muurhagedis** te gaan, terwijl van Brabant alleen de levendbarende hagedis en (van een enkele plek) de zandhagedis bekend zijn, beide in heideachtige biotopen. Navraag bij **vrijwilligers** in de tuin, **Jan van den Broek** en **Jo van Hemmen**, beiden krasse zeventigers, leerde dat ze er 'altijd' al hadden gezeten. Zij en andere Dinthenaren hadden hier nooit melding van gedaan omdat ze in de veronderstelling verkeerden dat het normaal was: ze zaten er al toen zij nog kleine jongens waren! In andere dorpen zou het ook wel zo zijn! De kans is zelfs groot dat ze er al veel langer, sinds mensenheugenis, zitten. Maar hoe zijn die dieren hier dan toch terecht gekomen?

placement en beschoeiing van de Maas. Hij werd dus een soort 'natuurlijke cultuurvolger'. Tot ongeveer 1995 was de populatie kwijnende - men vreesde voor uitsterven - om daarna uit het dal te klimmen en flink te groeien, tot enkele honderden nu. Dat is te danken aan het verbeteren van oud en scheppen van nieuw biotoop en waarschijnlijk ook aan het warmer worden van ons klimaat. Bij toeval - transport van stenen en dergelijke - of moedwillig - het uitzetten door 'leukerds' - belanden er wel eens dieren op locaties elders in Nederland. Bijna altijd zijn de populaties dan te klein en is de biotoop ongeschikt voor een duurzame overleving. Dat is dus **niet** het geval in Dinther.

Sint Servaas in Dinther

Een cadeautje uit het zuiden

De muurhagedis is een zuidelijke soort die bij voorkeur migreert via rotswanden en muren. De noordgrens ligt ongeveer op de 18° C van de juli-isotherm, wat wil zeggen dat de gemiddelde temperatuur daar in die maand niet onder zakt. In de Benelux en Duitsland blijft de verspreiding beperkt tot de relatief warme rivierdalen van Rijn, Moezel en Maas en hun zijrivieren. Op deze breedtegraad is de verspreiding sterk verbrokkeld omdat het juiste microklimaat er slechts pleksgewijs voorkomt. De noordelijkste natuurlijke populaties leven in (de omgeving van) Bonn, Aken én Maastricht. Natuurlijke uitwisseling tussen deze en andere populaties is kennelijk niet langer mogelijk, ze leven er geïsoleerd. Vroeger liep er vanuit Luik een migratieroute naar Maastricht over de rotsige westoever van de Maas. Oorspronkelijk zat hij in de Limburgse hoofdstad op warme stenige plekken als rotswanden, later vond hij zijn heil op stadsmuren en vestingwerken om in de moderne tijd ook over te gaan op een bedrijventerrein, spoorwegem-

Servaas was ...

Al sinds de twaalfde eeuw bestaat er contact tussen de Sint Servaasbasiliek in Maastricht en de Sint Servatiuskerk in Dinther. De tweede is zelfs een stichting van / schenking aan de eerste. Aanvankelijk stond er in Dinther een houten kerk, om in de vijftiende eeuw vervangen te worden door

een gothische in steen, terwijl de huidige verschijningsvorm, eveneens in (bak)steen, dateert van eind negentiende eeuw. Het is dus aannemelijk dat tussen Maastricht en Dinther vijf eeuwen lang (druk) is gesjouwd met bouwmaterialen voor nieuwbouw en/of herstelmaatregelen, want je wilt je gestichte goederen natuurlijk niet laten verpieteren. Zulke zware transporten gaan het gemakkelijkst en zijn het goedkoopst over water: van Maastricht over de Maas naar Den Bosch en vandaar via de Aa naar Dinther. Met zogenaamde 'platte schuiten' was deze beek acht eeuwen geleden al bevaarbaar tot aan Veghel, een plaats die nog een stuk verder ligt dan Dinther. En sinds 1826 is ook nog eens de Zuid-Willemsvaart in gebruik. Met het transport kunnen de hagedissen als 'verstekeling hebben meegelift', misschien wel meer dan eens.

hagedissen bij het knekelhuis

... en is de baas

De hagedissen blijken niet alleen op de oude muur te zitten, maar zijn ook te zien aan het voormalige knekelhuis en op de graven van het huidige kerkhof. De dieren hebben eigenlijk altijd vreselijk veel geluk gehad, want bij voorgaande restauraties, onder andere aan de kerk, is nooit rekening met hen gehouden: omdat men immers van hun bestaan niet afwist! De oude muur heeft waarschijnlijk altijd dienst gedaan als 'bron', terwijl de vorstvrije kelder van het knekelhuisje dienst deed (en nog doet) als overwinteringsplaats.

Dankzij deze 'ontdekking' in 2013 kon de restauratie van het huisje oordeelkundig worden uitgevoerd met gelden van de Postcode Loterij (PCL). Voorheen een opslagplaats

van de parochie, krijgt het nu een functie als informatiepunt over natuur en cultuur in de omgeving met als hoogtepunt natuurlijk de hagedis. Met gelden uit de LAL ('Leefgebied Agrarisch Landschap') vonden aanpassingen plaats aan de bestaande muur. Om het voortbestaan van deze soort te garanderen, moeten de bestaande leefgebiedjes met elkaar worden verbonden. Dat willen we bereiken door daartussen *nieuwe* muren te metselen met *oud* materiaal en op kundige wijze, de *ouderwetse* methode volgend. Dat wil zeggen met een hoogte van 1,10 tot 1,70 meter en een breedte van 1,5 steen (zoals de oude muur), gebruik van kalk, niet gevoegd en voorzien van de nodige openingen en holtes waarin de beestjes kunnen wegkruipen. Dit alles naar voorbeeld van compensatieprojecten in Limburg. Ook de haag rond het kerkhof zou beter door zo'n type muur vervangen kunnen worden. Naar de Provincie is hiervoor een subsidieverzoek uitgegaan in het kader van de regeling 'Leefgebieden en Biodiversiteit'. Het overstijgt de twee ton, maar het betreft hier dan ook een héél bijzondere soort, op een onverwachtse maar daarom niet minder interessante locatie. En dat zowel uit natuurlijk als cultuurhistorisch oogpunt.

In de veilige schoot van de gemeenschap

RAVON heeft al DNA afgenomen om te onderzoeken of we

DNA afname hagedis

hier te maken hebben met de zuivere Maastrichtse lijn of met dieren van de Italiaanse ondersoort, wat op veel andere (uitgezette) plaatsen het geval is. De uitkomsten van het (kostbare) laboratoriumonderzoek laten nog op zich wachten, in een volgend nummer kunnen we hierover hopelijk meer vertellen. Met alle betrokken partijen heeft het Coördinatiepunt inmiddels afspraken gemaakt: de gemeente Bernheze, het kerkbestuur, Cultureel Centrum Servaas, heemkundekring 'De Wojstap' en RAVON (Reptielen, Amfibieën en Vissen Onderzoek Nederland). Aan tuin en gebouwen mogen geen ingrepen worden gedaan die schadelijk kunnen zijn voor de muurhagedis en zijn biotoop. Denk daarbij bijvoorbeeld ook aan het onoordeelkundig ruimen van graven. Dat hun leefgebied in de tuin ligt, zal niet alleen het sociale draagvlak *voor* maar ook de sociale controle *op* de hagedissen vergroten. De Dinthenaren zijn trots op deze bijzondere schenking uit het verleden. Om opdringerige natuurfoto's te weren, frunnikend aan de muur en de vegetatie vertrappend, zal er wel een touw of hek vóór de muur moeten komen. Maar kijken naar de muur, dat kan geen kwaad. Wie dat waarschijnlijk ook doet is Sint-Servaas, vanuit de hemel. En met een glimlach ziet hij dat het goed is ...

Tekst en foto's: Thijs Caspers

hagedissen op het kerkhof

Klotbeek en provinciaal beleid

Bijgaande notitie van Brabants Landschap (Ferdinand ter Schure) geeft het beste weer hoe het provinciale standpunt is. De situatie nu is dat genoemde doelen niet zo makkelijk te halen zijn. In overleg met de gemeente, waterschap en overige betrokkenen is afgesproken om het overleg voort te zetten en te blijven zoeken naar mogelijke oplossingen. Voor leden die zich nog meer willen verdiepen kan het stageverslag van Coen van der Salm en Sharlene Esser worden toegestuurd.

Het terrein rond de Klotbeek maakt deel uit van het Natuur Netwerk Brabant (NNB), voorheen aangeduid als Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Daarnaast grenst het terrein aan de Ecologische verbindingszone (EVZ) Leijgraaf en kan in die zin worden beschouwd als waardevolle stapsteen van deze EVZ.

Als onderdeel van het NNB is er een beheertypenkaart (zie kaart fig.1) opgesteld. Daarop is aangegeven welk beheertype wordt nagestreefd. De verschillende houtopstanden in het terrein kennen in dit kader diverse aanduidingen: 'droog bos met productie' (gebied ten noorden van het ven), 'vochtig bos met productie', 'droog eiken', 'essen-haagbeukenbos' en 'beekbegeleidend bos'. Binnen deze bosbeheertypen worden na te streven soorten benoemd. Zo gelden voor het essen-haagbeukenbos bijv. ook soorten als iep, esdoorn, vlier en meidoorn, terwijl voor 'droog eiken' soorten als berk, lijsterbes en vuilboom worden genoemd en voor 'beekbegeleidend bos': wilg, es en zwarte els.

Het water in het terrein - in een ver verleden ontstaan als 'pingoruïne' - staat aangeduid als 'zwakgebufferd ven'. Het streefbeeld van dit beheertype is zeer helder, voedselarm water waarin soorten voorkomen als waterlobelia, oeverkruid, fonteinkruid, moerashertshooi en biesvaren. Dit ventype is gevoelig voor verzuring. In de huidige situatie en met het huidige beheer kan niet aan het gewenste streefbeeld van een zwak gebufferd ven worden voldaan.

Voor de nog om te vormen percelen (totale oppervl. 1,2 ha) kan voor een bijdrage een beroep worden gedaan op het Groenontwikkelfonds Brabant (GOB). In principe geldt een bijdrage van 50% van de getaxeerde grondprijs omdat het hier 'provinciale NNB' betreft. Daarboven gelden bijdragen voor inrichtingskosten en jaarlijkse beheerkosten. Voor bestaande natuur geldt op dit moment overigens dit geen mogelijkheid voor beheerbijdragen.

Voor de omvorming naar natuur is een ambitiekaart opgesteld. Voor de bewuste 3 percelen geldt het volgende uitgangspunt: 70% 'Rivier- en beekbegeleidend bos', 15% 'Nat kruiden- en faunarijck Grasland' en 15% 'Nat ruigteveld'. Hier kan zo mogelijk van worden afgeweken. Daarnaast is het na omvorming ook mogelijk de grond agrarisch te blijven gebruiken onder de voorwaarde van geen gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen en bemesting; gebruik van vaste mest is wel toegestaan.

Volledigheidshalve is ook een historische kaart bijgevoegd (zie kaart fig.2). Daaruit blijkt onder meer dat het ven in het verleden groter is geweest en dat in de directe omgeving sprake was landbouwgronden met een fijne dooradering van lijnvormige landschapselementen. En kennelijk werd het ven vroeger aangeduid als 'Moerven'.

Bron: Brabants Landschap (Ferdinand ter Schure)
Inleiding: Harry van der Pas

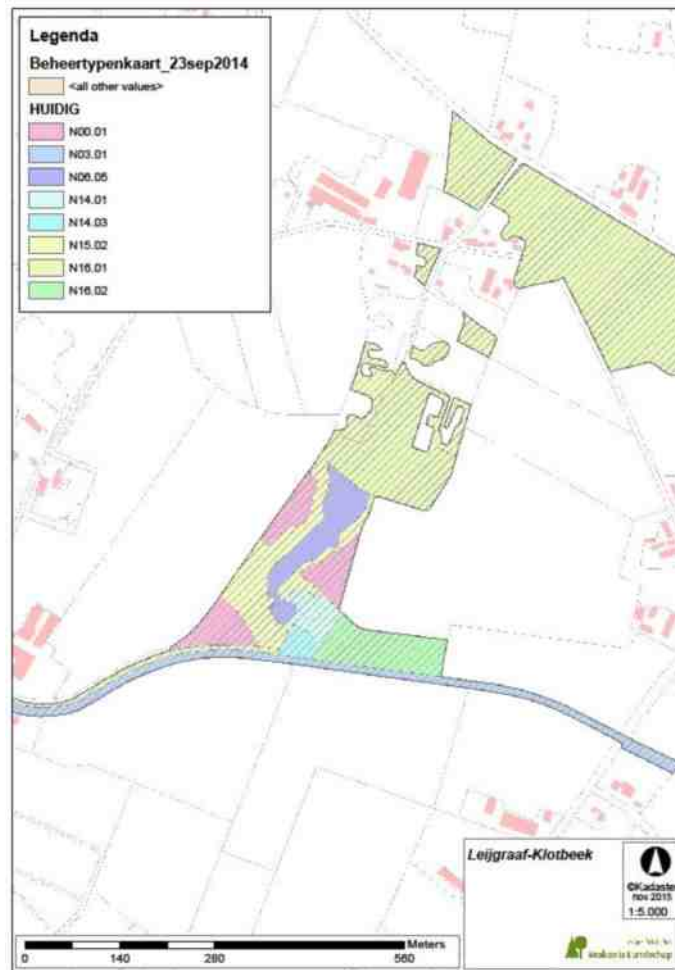

Fig.1 Beheertypenkaart

Toelichting:

N14 – N16: bosbeheertypen

N06.05: zwakgebufferd ven

N00.01: nog om te vormen van landbouw naar 'natuur'

Fig.2 Topografische kaart van situatie rond 1900

Ontwikkelingen in de Maashorst

In juni 2015 zette Stuurgroep Maashorst een belangrijke stap richting ontwikkeling van de natuurkern in de Maashorst. Dat gebeurde door het vaststellen van het Inrichtings- en Beheersplan (IBeP). Uitgangspunt was het Natuurplan 2010 waarin gekozen werd voor het omvormen van het middengebied naar vrije natuur. In de periode oktober/november hebben de gemeenteraden van de vier Maashorstgemeenten ingestemd met het plan. Daarmee is er een stevige basis gelegd en kan gestart worden met de verdere aankoop en inrichting van het gebied. Dat is goed nieuws voor natuur-liefhebbers.

Net zoals in de tegenwoordig zeer populaire natuurfilms en documentaires geven we de beoogde vrije natuur steeds vaker de naam 'Wildernis' mee. Voor velen wel even wennen; het middengebied wordt anders dan de grote paarse heide. Ook wordt het geen kleinschalig en gevarieerd cultuurlandschap met kleine percelen gescheiden door houtwallen, afgewisseld met bloem- en insektenrijk akkerland, poelen en rommelhoekjes. We kiezen in het middengebied voor een ander model. De natuur wordt veel meer vrijgelaten en de begrazingsdruk door grote grazers gaat omlaag met verschillende typen grazers. De jacht verdwijnt en de sterk gedaalde grondwaterstand gaat omhoog. Dit levert straks een grotere biodiversiteit en een aantrekkelijk woest beeld op. De Brobbelbies kan weer gaan 'brobbelen' en het Palmven wordt weer een echt ven.

Gezondheid en kwaliteit

Bijkomstige voordelen zijn dat het beheer en onderhoud goedkoper kan en dat de nieuwe natuur extra inkomsten genereert voor de recreatie en horeca. Uiteraard staat één ding voorop; de Maashorst blijft vrij toegankelijk als uitloopgebied van de regio en groene long om de regio gezond te houden. In de schil om het begrazingsgebied komt het accent te liggen op recreatie. En de schil daar omheen profiteert mee van het gebied. Hier kan een kleinschalig landschap van allure ontstaan met ontwikkelingen gericht op gezondheid en landschappelijke kwaliteit. Fraai en aantrekkelijk om in te verblijven. Er moet nog veel gebeuren voor het natuurhart zover is, maar de basis is gelegd en het geld is beschikbaar voor aankoop en inrichting. De gronden in De Maashorst zijn al 30 jaar geleden aangewezen als onderdeel van het Nationaal Natuurnetwerk natuurgebied. Met de komst van stichting ARK naar De Maashorst is gewaarborgd dat met Staatsbosbeheer en natuurinstanties deskundig en vooruitstrevend nagedacht wordt over een bij de zandgronden passend natuurgebied. ARK staat garant voor een grensverleggende aanpak en zeer gedegen natuurkennis. Kijk maar eens op de fraaie website www.ark.eu. Hopelijk krijgt ARK-natuurontwikkeling de kans om succesvol te zijn in aankoop en inrichting, met een acceptabele opbrengst voor de grondeigenaren.

Exmoor pony (Foto: Mike Rae)

In het IBeP zijn onder meer de volgende zaken vastgelegd: de exacte omvang van het vergrote begrazingsgebied, de wijze van bosvorming, het herstel van het watersysteem, het afsluiten van wegen en paden voor autoverkeer, het stoppen met plezierjacht en het verbinden van de Maashorst met andere natuurgebieden. Onderdeel van het plan is dat dieren die in de natuur sterven daar ook mogen blijven. Dit geldt overigens niet voor de geoordeelde runderen en paarden. Dood hoort bij de natuur. Veel dieren en planten leven van de dood van andere soorten. Het levert allemaal biodiversiteit op.

Wisent (Foto: Frank Mielke)

Taurossen (Foto: Bob Luijckx)

De wisent en zijn sleutelrol in de natuur

Tauros en Exmoorpony

We gaan geleidelijk afscheid van de door velen geliefde Hooglanders nemen. Daarvoor in de plaats komen fraaie oerrunderen (Tauros). Nederlandse organisaties zijn bezig aan een uniek fokprogramma om het Europese Oerrund terug te krijgen. Het oerrund staat wat hoger op zijn poten dan de Hooglander en heeft als kenmerk onder meer de lichte aalstreep over de rug en de witte neus (meelneus genaamd). Het rund is bovendien kortharig, maar uiteraard wel winterhard. Hiermee wordt voorkomen dat, zoals met de Hooglanders gebeurde, de dieren al te vaak verkoeling zoeken in de poelen en vennen, die daardoor sterk vermes-ten. De bonte IJslandse paarden en het kleine groepje Kempische heideschapen verdwijnen eveneens. De IJslandse paarden maken plaats voor Exmoorpony's. Kleine rustige paardjes met meestal een donkere huidskleur.

Wisent

Meest bijzonder is de komst van de wisent naar Brabant. Dit is uniek en zal veel bezoekers naar De Maashorst trekken. Deze dieren dragen bij aan de diversiteit van de biotopen in het gebied. Inmiddels is duidelijk dat in maart 2016 de eerste wisenten vanuit het Kraansvlak (Noord-Holland) en vanuit Polen naar De Maashorst komen. De dieren zullen worden uitgezet in een proefgebied rondom de Grensweg dat daartoe voor een jaar zal worden afgesloten voor publiek. Dat is even afzien maar noodzakelijk om de dieren te laten wennen aan hun nieuwe leefgebied. Na het proefjaar zal het gebied worden opengesteld en geleidelijk worden vergroot.

Excursies

Er zijn plannen in de maak om de natuurorganisaties en gidsen te betrekken bij excursies naar het gebied. Ook het Natuurcentrum zal zijn aandacht richten op de vernieuwing van het middengebiet en als uitvalsbasis voor excursies gaan dienen. In de tweede helft van maart wordt in De Groenhoeve in Uden een lezing gehouden door Stichting ARK en Stichting Tauros waarin meer informatie wordt gegeven over de komst van de nieuwe grazers. Iedereen is van harte welkom en kan vragen stellen. IVN-natuurgidsen hebben al voorinformatie gekregen over de ontwikkelingen.

Ondertussen heeft ARK al weer enkele percelen aangekocht. Als natuurorganisaties worden we betrokken bij de inrichting. Afgelopen zomer hebben we het aangekochte perceel aan de Karlingerweg ontdaan van drie vrachtwagens hekken, palen, rasters en ander afval. Enkele weken terug is een perceel aan de Oschweg (nabij het voormalige MOB-complex Zeeland) ingeplant met bijzondere, maar wel streekeigen boomsoorten en met struweelsoorten die vrucht- en besdragend zijn. Zo wordt het stapsgewijs steeds mooier in De Maashorst. De recreant en natuurliefhebber kan genieten. Spannend en mooi om te zien. Geniet mee !

Tekst: Jos van der Wijst
(voorzitter Stichting Natuurorganisaties de Maashorst)

Tekst eerder gepubliceerd in 'Wijs(t)heden' 2015-4 van IVN Uden.

Planten met een verhaal: Judaspenning

Lunaria (naamgever: Linnaeus 1707-1778) Judaspenning

Deze planten behoren tot de Brassicaceae (Kruisbloemigen). De Latijnse geslachtsnaam Lunaria (maanachtig) dankt de plant aan de lichtreflectie op haar overrijpe vruchten, die door sommige mensen wel met zilverachtig maanlicht wordt vergeleken.

De Nederlandse geslachtsnaam Judaspenning dankt de plant aan het uiterlijk van haar rijpe vruchten; ze zouden lijken op zilverlingen. Dit waren zilveren munten waarover in de Bijbel aldus gesproken wordt: de apostel Judas leverde Jezus tegen 30 zilverlingen, de toenmalige prijs van een slaaf, uit aan de hogepriesters van Jeruzalem.

Tuinjudaspenning voor en tussen struiken en bomen in mijn tuin

In Nederland onderscheiden we twee soorten van deze familie: Lunaria annua, de tuinjudaspenning, en Lunaria rediviva, de wilde judaspenning.

Tuinjudaspenning werd, zoals de naamgeving reeds doet vermoeden, vroeger heel veel als tuinplant gebruikt. Deze 2-jarige plant heeft zijn oorsprong in Zuidoost-Europa.

Tuinjudaspenning: plant met jonge bloempluim

De rechtopgaande stengel is aan de voet voorzien van grote langgesteelde bladen; hogerop zijn de bladen steeds kleiner en korter gesteld. Bovenin zijn de kleine bladen ongesteeld, dus 'zittend'. De bladranden zijn onregelmatig gegolfd tot getand en de bladnerven zijn aan de onderkant van de bladen opvallend en sterk behaard. Vanuit de behaarde hoofdstengel kunnen diverse zijstengels ontstaan. Deze zijn gelijkvormig aan de hoofdstengel; aan de eindtoppen ontstaan roodpaarse, soms witte bloempluimen. Bloeitijd: mei - aug. Hoogte: 60 tot 90 cm.

oranjetipje

Deze bloemen bevatten voldoende nectar om diverse witjes, zoals oranjetipjes, klein koolwitjes, en klein geaderd witjes sterk aan te lokken. Ook diverse andere (dag)vlindersoorten gebruiken de tuinjudaspenning soms als nectarbron. Het oranjetipje en het klein geaderd witje, en soms ook het groot koolwitje gebruiken de tuinjudaspenning als waardplant; hun nakomelingen leven als rups van de plant, ze beginnen met de bloemen.

eijsje van een oranjetipje

De vruchten van de tuinjudaspenning zijn plat ei- tot elipsvormig. Ze bestaan, in afrijpende toestand, uit een vrij stevig zilverkleurig middenschot, met aan elke zijde een dun vliesje. Tussen het middenschot en de vliesjes in, bevinden zich, in rijpe toestand, aan elke kant van het middenschot 2 tot soms wel 7 gevleugelde niervormige zaden. In de nazomer en herfst vergaan de vliesjes, waarna de zaden door de wind meters ver kunnen worden verspreid.

Tuinjudaspenning: jonge platte vruchten

De tuinjudaspenning heeft zich op deze manier op diverse vochthoudende, matig voedselrijke, beschaduwde plekken in Nederland een, al dan niet blijvend, plekje verworven.

Wilde judaspenning: bladen en bloempluimen

Wilde judaspenning is een overblijvende (tuin)plant, zoals zijn Latijnse soortnaam 'rediviva' al aangeeft. Dit woord is afgeleid van 'redivivus', dat in het Nederlands 'herlevend' betekent.

De meerdere rechtopgaande stengels zijn aan hun voet voorzien van grote hartvormige, toegespitste, gesteelde bladen. Hogerop zijn de bladen steeds kleiner, doch ze blijven tot bovenin wel gesteeld; dit in tegenstelling tot die van de tuinjudaspenning. De bladranden van de wilde judaspenning zijn scherp gezaagd; bij de tuinjudaspenning zijn ze onregelmatig gegolfd tot getand. De hele plant is matig tot sterk behaard, met uitzondering van de ruimten tussen de talrijke, aan de onderkant van de bladen opliggende bladnerven. Vanuit de hoofdstengels ontstaan diverse zijstengels, deze zijn gelijkvormig aan de hoofdstengels. In de bladoksels verschijnen al vroeg in het voorjaar lichtlila, vooral tegen de avond heerlijk geurende, nectarhoudende bloempluimen (de hoofdbloemstengels zijn dus vertakt). Ze worden bezocht door dezelfde vlindersoorten als zijn genoemd bij de tuinjudaspenning.

De vruchten van de wilde judaspenning zijn langwerpig, met meestal een toegespitste voet en spitse top. Ze bestaan,

'navelstreng' welke via het middenschot verbonden is met de omranding van de vrucht. Bij de wilde judaspenning is het niet nodig dat de zaden gevleugeld zijn omdat de plant zich voornamelijk vegetatief vermeerderd. Bij deze soort gebeurt dat door het uitlopen van ondergrondse wortelstokken, maar hij 'woekert' niet zo sterk, als bijvoorbeeld koninginnekruid of diverse astersoorten.

Wilde judaspenning houdt absoluut niet van de felle middagzon, dus zet ze op een plekje waar het tussen 10.00 uur

Wilde judaspenning: wortelstokuitlopers op 25-01-2016

en 15.00 uur schaduwrijk is. Temperaturen tot wel -20 graden Celsius vormen geen probleem voor deze plant. Al heel vroeg in het voorjaar zijn de nieuwe uitlopers op de wortelstokken al zichtbaar (zie foto's). Deze snelle groeier kan al begin mei in bloei komen en bloeien tot eind juli; zijn hoogte: 80 tot 100 cm. Dus al met al, is wilde judaspenning een goede, mooie vlinderplant. Zet er niet al te veel bij elkaar omdat de plant al vrij vroeg in de herfst bovengronds af gaat sterven. Te vroeg ontstaat dan een te grote, vrij lelijke kale ruimte; 1 driehoekje van 3 stuks op 60 cm. uit elkaar lijkt mij raadzaam. Op enige afstand, dus voorbij andere soorten, kunnen eventueel de driehoekjes herhaald worden.

Wilde judaspenning: overrijpe lege vrucht

in afrijpende toestand, uit een zilverkleurig middenschot, met aan elke zijde een zilverkleurig vliesje. Tussen het middenschot en de vliesjes in, bevinden zich, in rijpe toestand, aan elke zijde 2 tot 4 niervormige, ongevleugelde zaden. Judaspenningzaden ontvangen hun voedsel via een

Wilde judaspenning: nog maar net in bloei

Tekst en foto's: Fons Jacobs

Gallen excursie insectenwerkgroep

Op 4 oktober zijn we, als afsluiting van het seizoen, op zoek gegaan naar gallen. De meeste veroorzakers zijn insecten, en er valt nog heel veel te leren over deze groep. Met acht personen zijn we gestart bij de parkeerplaats van de 28 Bunder en vandaar wandelden we richting Zevenbergen.

Gallen zijn vergroeiingen van plantenweefsels, veroorzaakt door een ander organisme. Dit kunnen galwespen, galmuggen, galmijten maar ook bacteriën en schimmels zijn. De omvang en structuur van gallen is zeer divers. Ze variëren in grootte van knobbeltjes en harige plekken tot zwellingen. Gallen kunnen heel kleurrijk zijn. Dit is duidelijk te zien bij een galappel, die we als eerste zagen. Van groen verkleurt hij naar prachtig rood. In de galappel bevindt zich een galwesp en zijn waardplant is de zomereik. Er zijn veel soorten gallen op de zomereik dus we kwamen met wandelen niet vooruit.

galappel

Telkens vond iemand weer een ander blaadje met daarop/onder een gal. Zo vonden we plaatjesgallen, die bij ons ook wel kardinaalsmuts genoemd worden.

kardinaalsmuts

De zaadgalwesp. Dit is een vruchtgal. De eikel blijft dan klein en geheel in het napje besloten.

vruchtgal

De ananasgal, ook wel hopgal of eikenroos genoemd. Hij heeft een groot aantal schubben en doet ook wel aan een hopbel denken. De gal ontwikkelt zich meestal uit de okselknoppen van tweejarige takken.

ananasgal

Andere gevonden gallen op de eik waren satijnenknopjesgal, stuitergal, galnoot en lensgallen.

satijnenknopjesgal

Al deze gallen worden veroorzaakt door galwespen. De meeste galwespen op eik hebben twee generaties per jaar. Een seksuele generatie en een aseksuele generatie. Beide generaties veroorzaken anders uitzijnde gallen op (overwegend) andere plantendelen. Moeilijke materie maar wel erg interessant en boeiend.

Verder hadden we nog beukenhaargallen veroorzaakt door muggen en ook nog een distelgal op akkerdistel. De distelgalmug is hier de dader van.

En we zouden geen leden van de vlinderwerkgroep zijn als we niet nog een rups vonden. De slakrups. Een heel bijzonder beestje die lijkt op een slak maar in het voorjaar een lief nachtvlindertje wordt.

We zijn van plan om volgend jaar weer een gallenwandeling te houden maar letten in de zomer maanden nu extra op om nog meer gallen te zien. Heb je zin dan ben je van harte welkom.

Tekst: Cun Wijnen Foto's: Eric Kaelen

Haley (foto Eric Kaelen)

IVN uitje in Bernheze!

Beste regio IVN leden,

Vanuit IVN Veghel willen we jullie graag attent maken op een gepland bezoek naar Sterrenwacht Halley op vrijdag 8 april 2016 van 20:00-22:00 uur. Jullie zijn van harte welkom om deel te nemen aan deze excursie. Wel willen we jullie - verzoeken om uiterlijk vóór 25 maart aan te geven of je deel wil nemen, zodat Halley tijd heeft om voldoende vrijwilligers te regelen voor de demonstratie en rondleiding.

De kosten zijn € 5,00 per persoon en graag via adres secretariaat@ivn-veghel.nl opgeven.

Het algemene programma is als volgt:

Er is een voordracht in het auditorium over allerlei hemelverschijnselen: zoals meteoren (vallende sterren), zons- en maansverduistering en andere sterrenkundige onderwerpen.

Ook is er een permanente tentoonstelling met o.a. grote informatieve posters, met schitterende foto's. In het planetarium (4 m koepel) worden driedimensionale voorstellingen gegeven over allerlei hemelverschijnselen. Een bezoek aan het ISS ruimtestation en een reis tussen de planeten hoort bij de 3D show. Echt uniek en heel bijzonder!

Als extra opmerking: in deze ruimte kunnen maar 17 volwassenen per keer dit programma volgen. Halley wil dit programma max. drie keer draaien, dus kunnen er maximaal 50 mensen komen. Een uitleg in de grote koepel/grote dakterras wordt ook gegeven. Ze wisselen het bezoek aan het planetarium en de grote koepel met elkaar af zodat iedereen uitleg krijgt en niet op elkaar hoeft te wachten.

Er is een pauze waar je gratis koffie/thee/frisdrank krijgt.

Het totale programma duurt twee uur en met een eventuele uitloop van een half uur: dit i.v.m. als de hemel helder is om goed naar de sterren/sterrenbeelden/planeten evt. te kunnen kijken.

Groetjes,
Jacinta Zijlstra

INDIEN ONBESTELBAAR:
P/A ABDIJSTRAAT 40
5473 AG HEESWIJK - DINTHER

Steun ons

Leden €24,-- per jaar
Huisgenootleden €14,-- per jaar
Jeugdleden en studenten € 12,-- per jaar

Je krijgt het contactblad **BLADGROEN** van IVN Bernheze twee maal per jaar thuis gestuurd.
Vanuit IVN Nederland krijg je vier maal per jaar het blad 'Mens en Natuur'.

Wil je lid worden?
Vul dan het inschrijfformulier op de website in en stuur dit op naar het secretariaat. Je bent van harte welkom.

Schenken & Giften:

IVN Bernheze is een ANBI
(Algemeen Nut Beoogde Instelling)
Dit heeft fiscale voordelen voor de Nederlandse
belastingbetaler die een gift doet aan onze vereniging.

IBAN-nummer NL97 RABO 0111 6106 80
t.n.v. IVN Bernheze te Heeswijk-Dinther

Namen en Adressen

BESTUUR

Voorzitter: Frans de Laat,
0412-452330, frans.de.laat@home.nl
Secretaris: John Davies,
0413-292839, familiedavies@home.nl
Penningmeester: Jan Smets,
06-10223555, jcsnets@home.nl
Bestuurslid: Ien van Grunsven,
0413-341741, adenienvangrunsvan@home.nl
Bestuurslid: Mariken Ruiter
06-24674610; marikenruiter@zonnet.nl
Bestuurslid: Léon Weeterings,
06-12711074, leon.weeterings@home.nl

CORRESPONDENTIEADRES

Abdijstraat 40, 5473 AG Heeswijk-Dinther
ivnbernheze@gmail.com

VERENIGINGSGEBOUW

Cultureel Centrum Servaes
Raadhuisplein 24
5473 GC Heeswijk-Dinther

WEBSITE

www.ivn.nl/bernheze
Voor achtergrondinformatie, nieuws en activiteiten.

WERKGROEPEN

Venel: Harry van der Pas,
06-52317518, ahmvanderpas@planet.nl
Jan Dortmans,
0413-350764, jandortmans@home.nl
Natuurontwikkeling & Gemeentelijke plannen:
Theo Brienens,
06-28666257, tbrienens@home.nl
Jan van den Broek,
0413-292187, jhmrvandenbroek@gmail.com
 Vlinders & Libellen: Fons Jacobs,
0413-292738, gerryfons@telfort.nl
Weidevogels: Laura van Venrooij
06-23541158, lauraven@home.nl
Uilen Heesch & Nistelrode: Eric van Dijk
06-44734096, e.van.dijk@home.nl
Uilen Heeswijk-Dinther: John Davies
0413-292839, familiedavies@home.nl
Berminventarisaties: Fons Jacobs,
0413-292738, gerryfons@telfort.nl
Bibliotheek: Peter Kriele,
0413-292387, peterkriele@gmail.com
Wandelpaden: Henk Bronts,
0413-229533, wandelnetwerk@ivnbernheze.nl
Excursies & Natuurgidsen: Cent van den Berg,
0413-229504, centvandenbergh@me.com
Contactblad: Eric Kaelen,
redactie.bladgroen@gmail.com
Website: Léon Weeterings,
06-12711074, leon.weeterings@home.nl